

Махмут Челик

*Критички Осврт
Кон Расказите За Деца
На*

ПРВАТА ПОВОЕНА ГЕНЕРАЦИЈА
**ТУРСКИ ПИСАТЕЛИ
ВО МАКЕДОНИЈА**

МАХМУТ ЧЕЛИК

**КРИТИЧКИ ОСВРТ КОН
РАСКАЗИТЕ ЗА ДЕЦА НА ПРВАТА
ПОВОЕНА ГЕНЕРАЦИЈА ТУРСКИ
ПИСАТЕЛИ ВО МАКЕДОНИЈА**

Скопје 2021

Публикации на Јени Балкан

Реден број на изданието: 100

Главен и одговорен уредник

М-р. Муртеза Сулооца

Одговорни за издаваштво

М-р. Хаџер В. Сулооца

Автор: Махмут Челик

Наслов на публикацијата: Критички осврт кон расказите за деца на првата повоена генерација турски писатели во Македонија

ISBN 978-608-4763-87-1

© Јени Балкан ДООЕЛ Скопје 2021

КРИТИЧКИ ОСВРТ КОН РАСКАЗИТЕ ЗА ДЕЦА НА ПРВАТА ПОВОЕНА ГЕНЕРАЦИЈА ТУРСКИ ПИСАТЕЛИ ВО МАКЕДОНИЈА

АПСТРАКТ

Темата на оваа книга е критички осврт кон расказите за деца на првата повоена генерација турски писатели во Република Македонија и некои писатели кои претставуваат премин од првата кон втората генерација.

Истражувањето ги опфаќа сите основни прашања на темата, како што се: детето, литературата и образованието, како настанува расказот за деца, турското народно творештво во Република Македонија, проблемот со малите тиражи и литературата за деца на турски јазик во Република Македонија, критички осврт кон расказите за деца на секој посебно од првата повоена генерација турски писатели во Република Македонија.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: Критика, рецензија, инфантилна литература и бајки, инспирација и поетски фигури, биографски елементи, воспитно-образовна проблематика, дидактичко-естетика во турските инфантилни раскази во Република Македонија.

CRITICAL REVIEW OF INFANTILE TALES OF THE FIRST POSTWAR GENERATION OF TURKISH WRITERS IN MACEDONIA

ABSTRACT

The theme of this book degree thesis is critical review of the first postwar Turkish writers and some writers who are join of the first to the second generation in the Republic of Macedonia.

Researches of dhe theme embrace all the elementary quiries such as: the Child, the literature and education. It also narrates the originate of infantile tale, Turkish national creation in the Republic of Macedonia. The critical review gives an explanation for each infantile tale separate, the circulation problem and hard provision of Turkish literature from the first to second generation Turkish writers in the Republic of Macedonia.

BASIC MANIFESTATION: Critica, review, infantile literature and tales, inspiration and poetry figures, biographical elements, educational issue, didactical and esthetics in the Turkish infantile tales in the Republic of Macedonia.

Содржина

ПРЕДГОВОР ИЛИ – ДЕТЕТО, ЛИТЕРАТУРАТА И ОБРАЗОВАНИЕТО.....	6
I. ОПШТ ДЕЛ.....	14
1. КАКО НАСТАНУВА РАСКАЗОТ ЗА ДЕЦА	14
2. ДЕЦАТА НА ТУРСКАТА ЗАЕДНИЦА И ТУРСКОТО НАРОДНО ТВОРЕШТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	23
3. ЗНАЧЕЊЕТО НА СРЕДБИТЕ СО ТУРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ ЗА ДЕЦА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	26
4. ПРОБЛЕМОТ СО МАЛИТЕ ТИРАЖИ И ЛИТЕРАТУРАТА ЗА ДЕЦА НА ТУРСКИ ЈАЗИК ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	28
II. ПОСЕБЕН ДЕЛ.....	29
КРИТИЧКИ ОСВРТ КОН РАСКАЗИТЕ ЗА ДЕЦА НА ПРВАТА ПОВОЕНА ГЕНЕРАЦИЈА ТУРСКИ ПИСАТЕЛИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	29
ИНСПИРАТИВНОТО И ЛАЖНОТО ВО РАСКАЗИТЕ ЗА ДЕЦА НА ПРВАТА ПОВОЕНА ГЕНЕРАЦИЈА ТУРСКИ ПИСАТЕЛИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	58
КРИТИЧКИ ОСВРТ КОН ТВОРЕШТВОТО НА ОДДЕЛНИ РАСКАЖУВАЧИ ЗА ДЕЦА НА ПРВАТА ПОВОЕНА ГЕНЕРАЦИЈА ТУРСКИ ПИСАТЕЛИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	70
ХУСЕЈИН СУЛЕЈМАН	70
ШУКРИ РАМО	72
МУСТАФА КАРАХАСАН	89
НЕЏАТИ ЗЕКЕРИЈА	95
ФАХРИ КАЈА	107
ИЛХАМИ ЕМИН	115
ЕСАД БАЈРАМ	117
РЕЏЕП МУРАТ БУГАРИЧ	121
НУСРЕТ ДИШО УЛКУ	124
III. ЗАКЛУЧНИ КРИТИЧКИ СОГЛЕДБИ	130
IV. ЛИТЕРАТУРА	134

ОПШТ ДЕЛ

I ПРЕДГОВОР ИЛИ - ДЕТЕТО, ЛИТЕРАТУРАТА И ОБРАЗОВАНИЕТО

Според Меѓународната Декларација за Правата на детето, секој човек до својата 18-та година се смета за дете.

Ова меѓународно признато право за жал, сè уште не се спроведува во живот во повеќето, пред сè неразвиени земји ширум светот. Заради недостатната грижа за децата во однос на нивните права, се смета оти иднината на светот ќе се најде пред исклучително тешки проблеми.

Се разбира дека поимот *дете* во различни земји, средини и континенти е различен. Меѓутоа, една единствена е вистината според која, секое новородено дете без разлика каде е родено, и на кој народ и религија им припаѓа, е идниот граѓанин на единствената земјина топка.

6
Литературата во однос на детето има исклучително значење, но исто така и толкава одговорност, бидејќи детето претставува најголем залог за подобрата и поблагопријатна иднина на секој народ и земја. Затоа секое цивилизирано општество, односно заедница, е должна да создаде соодветни услови за правилно воспитание и развој на секое дете, без разлика на нацијата, религијата, расата и други негови особености. Секое дете треба да добие еднакви можности и шанса во однос на неговото образование и општ развој, бидејќи доживувањата на детето во детството длабоко се врежуваат во неговата душа, што подоцна се одразува врз неговиот однос и во општеството. Во тој поглед истоветно мислат речиси сите истражувачи на образованието на детето во светот. Така, спротивно од стојалиштето на Маркс, сè пораспространето е гледиштето според кое дури и економските проблеми на едно општество полесно се решаваат ако претходно бидат решени проблемите на морален, односно етички план.

Постојат гледишта според кои уште пред својата 12-годишна возраст детето почнува да ја изразува својата личност, односно

индивидуалните одлики. На пример, познатиот англиски филозоф *Бернар Шо* вели дека оваа особеност почнува да се чувствува уште од 6-годишна возраст, препорачувајќи од таа возраст семејството и заедницата да почнат со систематско воспитание и насочување на детето. Според научни показатели, содржината и квалитетот на основното воспитание што детето го добива почнувајќи од најраното детство подоцна ја одредува не само неговата лична судбина, туку и судбината на општеството воопшто, на народот и државата во која истото дете ќе продолжи да живее и дејствува како возрасна единка. Затоа, сосем е точно тврдењето дека определен равој или пад на едно општество во кој и да е период претставува природна последица и резултат на образованието на неговите деца. Оваа вистина е вкоренета и во народното верување кај речиси сите народи. Така, кај Турците постои народната изрека, која гласи: „Каков си во седмата, таков ќе си и во седумдесети седмата година“, или: „Душата ќе ја испушти, но не и хујот“, односно навиката. Се разбира дека усталените карактерни особини подоцна можат да претрпат промени во позитивна или негативна смисла, според квалитетот или неквалитетот на средината во која расте и се развива детето (другарите од соседството и околината, училиштето, општеството во целина), при што голема одговорност им припаѓа и на масовните медиуми (телевизијата, филмот, компјутерите, масовната забава и сл).

Овде ќе ги наведеме како пример стиховите од познатиот турски поет од периодот на Танзиматот, односно обновата, Абдулхак Хамид Тархан во превод на Илхами Емин:

„Кој вели оти детето е нешто мало,
можеби во него нешто големо е збрано“.

Се разбира дека детето, покрај некои биолошки и други потреби од материјален карактер, има и духовни потреби, кои условно, можат да се сведат под следниве наслови:

1. Чувство да сака и да биде сакано;
2. Чувство на сигурност;
3. Чувство на успех;
4. Чувство на припаѓање кон одредена група деца;
5. Потреба од игра;

6. Потреба од убавина;

7. Потреба од вера¹.

Ако сакаме на детето да му ги задоволиме сите овие потреби, истите треба да се имаат и на литературен план, односно во издаваштвото за деца.

Семејствата кои најчесто од економски причини мораат да се селат од село в град, па и од една во друга држава, наидуваат на многу социјални проблеми, што ги погодува најнемотивно кривките детски суштества, кои страдаат заради одделување од своите сакани другари, животни и средина. Децата на поимотните семејства оваа празнина донекаде ја исполнуваат и надополнуваат со употреба на компјутер, односно интернет. Иако е сè поголем бројот на деца кои имаат можност да користат интернет, сепак, непобитен факт е дека ништо не може да го надополни дружењето и чистата околина и воздух, поради што тие, најчесто се чувствуваат осамени.

Непобитна е ползата од новите технолошки изуми, а пред сè од телевизијата и интернетот. Меѓутоа, ако не се преземат соодветни мерки, овие и слични средства за масовна комуникација, особено кај децата, можат да имаат и негативни последици. Кога сме кај средствата за масовна комуникација, неодложно искрснуваат и некои прашања, како на пример:

- Дали телевизијата нема и свои негативни последици кога се во прашање децата?

- Дали средствата за масовна комуникација немаат свој голем дел од одговорноста за разните детски престапи и агресивност? Ако имаат, во која мера тие се присутни и што треба да се преземе за нивно отстранување?

Во овој поглед се чувствува несигурност и неодлучност кај поголем број од родителите, но и кај истражувачите кои вниманието на родителите треба да го свртат кон штетата и опасностите што доаѓаат од претераното гледање телевизија или користење интернет.

Најприсутно чувство кај родителите, кога станува збор за

---

¹ Д-р. Севин Алил, Дидактички –методски осврт на литературата за деца во основните училиште, Ватра, Скопје, 2009, стр. 59.

користењето на современи технички и технолошки средства за комуникација од страна на децата е нивната загриженост, која сè повеќе расте поради тоа што на пример, телевизијата зафаќа голем или најголем дел од слободното време на детето.

Тезата што во овој поглед ја развиваат истражувачите е следната: Масовните медиуми негативно влијаат врз поведението на детето, особено во однос на зголемувањето на неговата агресивност и отуѓувањето од средината во која живее.

Според истражувањата, децата, најчесто, пред телевизискиот екран се наоѓаат помеѓу 8 и 11, и 16 и 22 часот, кога се прикажуваат најразлични, често и штетни емисии што, особено при неприсуство на родителите, негативно се одразува врз детето. Содржините на многу странски филмови ги будат, па дури и потстрекнуваат агресивните чувства кај детето. Ова доаѓа оттаму што детето сè уште не е во состојба да избира содржини, ниту критички да се однесува спрема содржински негативните филмови и други емисии. Инаку, со слични негативни содржини детето се среќава и кај компјутерските игри и содржини, кои заради нивната динамичност и атрактивност се попривлечни, од, да речеме, мошне корисните документарни филмови во кои се изнесуваат содржини што го збогатуваат детското знаење и го прошируваат неговиот хоризонт во животот.

Што се однесува до децата од претшколска возраст, тие најчесто гледаат цртани филмови. Истите се интересни заради нивната визуелна и аудитивна привлечност, а и затоа што на тоа се поттикнати од страна на родителите или наставниците. Особено родителите, за да бидат слободни или да можат да водат често разговори за спорадични теми со своите пријатели или пријателки. Така цртаните филмови стануваат еден од факторите за воспитание на децата од претшколска или рана училишна возраст. Веднаш паѓа во очи дека најголемиот број цртани филмови се од странско производство, кои постепено го оддалечуваат детето од некои добри домашни (национални) обичаи и навики. Поради ваквата состојба се поставува следното прашање: Дали детето место со свои (домашни, национални) не се идентификува со странски и нему туѓи херои? И токму таквата

идентификација не е ли една од причините за зголемување на детската деликвенција и кај нас?

Кон средствата кои негативно влијаат врз детската психа се надоврзуваат и вестите исполнети со убиства и страотии низ светот, како и комерцијалните реклами со претерувања и самоцелни сцени и изрази. Овде доаѓа негативното влијание и во поглед на јазикот, бидејќи детето, слушајќи странски изрази и улични жаргонии, ги заборава убавите зборовии од својот мајчин јазик научени дотогаш. Така, од рана возраст почнува отуѓувањето на детето и од својата национална култура и јазик. Сите спомнати елементи заедно, детето го тераат на затворање во себе, егоизам и агресивност. Проблемот станува уште поголем ако се знае дека современите технолошки средства детето го оддалечуваат и од корисната и добра книга со неопходните воспитни и естетски вредности.

Сето досега кажано оди во прилог и на нашиот аларм за повторно заживување на издавачката дејност за деца, а особено на книгите раскази за деца на турски јазик во Република Македонија, за што, во овој миг не постои слух ниту кај турските политички партии, ниту кај Сојузот на Турските Невладини Организации МАТУСИТЕБ, ниту пак Сојузот на турските наставници го крева својот глас во одбрана на детската литература на турски јазик во нашата земја. Турскиот мислител Џемил Мерич, на едно место во своето дело „Оние во пештерите“ вели:

„Би сакал да сум совест на едно време, поточно на една земја, за да ги скршам оковите на нашата волја, да ја искорнам лагата и да ги урнам сите сидовии кои турскиот човек го делат од неговиот сонародник. Сакам да сум мост кој славното минато го врзува со иднината, а тоа сакам да биде мост на зборот и љубовта, под водство на уметноста и светата мисла. Ние ги уништихме овие генерации, чија што меморија е загубена, а ова злосторство е дело на сите нас, поточно на интелектуалците.“

Познато е дека класичните дела на светската литература за деца, како што се на пример, „Хајди“ од Спири и „Малиот принц“ на Егзипери, достапни се за децата од сите возрасти. Што се однесува до книгите за деца, нивните први примероци ги среќаваме уште во 16 век.

Со порастот на бројот на печатените книги воопшто, децата, при

Махмут Челик

Махмут Челик е роден на 3 октомври 1967 г. во Општина Враччиште каде што и завршува основното училиште, а средното училиште завршува во гостиварската општинска гимназија. Во 1995 година дипломира на Филолошки факултет при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на Катедрата за турски јазик и книжевност, и се стекнува со право на стручен назив професор по турски јазик и книжевност. Во 2002 година го одбранува магистерскиот труд „Општ преглед врз турската детска литература во Македонија и во Бугарија“ на Пловдивскиот универзитет, Институт „Лубен Каравелов“ - Кирцали, Република Бугарија и се стекнува со стручен назив магистер по туркологија. Во 2009 година ја одбранува докторската дисертација под наслов „Критички осврт кон расказите за деца од турската литература на првата повоена генерација во Македонија“, на Катедрата по турски јазик и книжевност при Филолошки факултет „Блаже Конески“ во Скопје и се здоби со научен степен доктор на филолошки науки.

Првото искуство во образованието Челик го стекнува како наставник во основното училиште „Јане Сандански“ во Скопје од 1996 до 1998 година. Од 1997 година го продолжува да работи во гостиварската општинска гимназија како професор по турски јазик и книжевност. Во истата гимназија 2004-2006 година станува заменик-директор. По завршување на мандатот продолжува повторно да работи како професор во истата гимназија до 2009 година. Од 2009 година по докторирањето се вработува на Филолошки факултет при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип.

Махмут Челик е автор над десетици трудови презентирани на меѓународни и домашни конгреси и симпозиуми, на повеќе печатени научни и стручни трудови објавени во реномирани меѓународни списанија и значаен дел од неговите трудови се публикувани од реномирани издавачи во државата и надвор од државата

ISBN 608476387-1

9 786084 176387 1